

Z KART HISTORII

Sto lat temu urodził się Zbigniew Herbert. Jak mało kto zasługiwał na literackiego Nobla. Z jakiegoś powodu nie było mu to dane.

Przyszedł na świat 29 października 1924 r. we Lwowie. W czasie okupacji zdał maturę, ukończył tajną szkołę podchorążych. Przed wkroczeniem Armii Czerwonej wyjechał do Krakowa. Po wojnie przeprowadził się do Sopotu, by przez Toruń (studia filozoficzne) zakotwiczyć się w Warszawie w 1951 r.

Przyszło mu żyć w kraju, który został urządzony niezgodnie z jego światopoglądem. W odróżnieniu od wielu nie zbrała się z komuną. Gdy zażądano od twórców wejścia w mariaż z socrealizmem, zrezygnował z członkostwa w Związku Literatów Polskich.

Od debiutu tomikiem wierszy „Struna światła” (1956) aż do samego końca cieszył się uznaniem. Apogeum przypadło na lata 70. („Pan Cogito”, 1974) i 80. („Raport z oblężonego miasta”, 1983). Po powstaniu „Solidarności” Herbert zaangażował się w działalność opozycyjną przez drukowanie w drugim obiegu. Jego twórczość zaczęto wciągać na sztandary antykomunistyczne i wolnościowe. Nie protestował.

Duże znaczenie miały dla niego sprawy ojczyzny, ale też wartości, które powinny tworzyć fundamenty wspólnego życia. W latach 90., u kresu życia, po raz kolejny zabrał krytyczny głos wobec kształtu polskich przemian. Przez to poróżnił się m.in. z Czesławem Miłoszem.

PIERWSZE PODEJŚCIE

Komitet Noblowski po upływie 50 lat ujawnia kulisy przyznania nagród z danego roku. Stąd wiemy, że Herbert po raz pierwszy otrzymał nominację w 1968 r. Znalazł się w gronie 83 twórców, wśród których było czterech innych Polaków: Gombrowicz, Mroźek, Różewicz i Wierzyński.

Kandydaturę Herberta i Mroźka zaproponował Karl Ragnar Gierow,

Pan od Nobla

ks. Łukasz Piotrowski

szwedzki reżyser teatralny, aktor i tłumacz, członek Komitetu Noblowskiego w latach 1963–1982. Nagrodę dostał wtedy Japończyk Yasunari Kawabata. Poważnym kandydatem rok później był znów Gombrowicz. Gdyby nie śmierć autora „Ferdynanduska”, najprawdopodobniej cieszyłby się z najważniejszej nagrody literackiej na świecie.

HIPOTEZA ZDROWOTNA

Nazwisko Herberta wśród kandydatów do Nobla pojawiało się jeszcze w latach 70. i na przełomie lat 80. i 90. Za jego wyborem miał lobbować Jerzy Giedroyc, twórca paryskiej „Kultury”, jednego z najbardziej wpływowych ośrodków emigracji polskiej w czasach PRL. „Zwracam się ze sprawą, którą proszę traktować poufnie. Chcę mianowicie zorganizować kampanię za przyznaniem nagrody Nobla dla Zbigniewa Herberta w roku przyszłym. Z tego, co wiem, on od pewnego czasu jest bardzo poważnie brany pod uwagę przez jury nagrody” – w liście datowanym 6 września 1990 r. (cytat z archiwum „Kultury”) napisał Giedroyc do Bogdany Carpenter, wykładowczyni na Uniwersytecie Michigan,

tłumaczki Herberta na angielski. Ta odpisała, że „popleczników tej idei i entuzjastów Herberta znajdzie się w Stanach niemało”.

Akcja miała zakończyć się fiaskiem ze względu na zdrowotne niedomaganie poety. Herbert w ostatnim etapie życia zmagał się z nasilającymi się dolegliwościami psychicznymi. To prowadziło do zerwania kontaktu z wieloma tłumaczami, wydawcami, osobami ze środowiska – a więc ludźmi, których wsparcie mogło przesądzić o pozytywnej decyzji Komitetu Noblowskiego.

Giedroyc zwraca uwagę w jednym z listów z lutego 1991 r.: „[Herbert] jest w fatalnej formie, w sposób zupełnie niebywały zraża sobie wszystkich ludzi i to wygląda na poważne zaburzenia psychiczne. Cóż to za ogromna szkoda, jeśli chodzi o tak wielkiego poetę”. W podobnym tonie przedstawił sprawę Andrzej Franaszek, biograf poety, w obszernym opracowaniu życia Herberta, które ukazało się w 2018 r.

Post scriptum są słowa, w których Wisława Szymborska skomentowała list gratulacyjny od Herberta w 1996 r. „Gdyby to ode mnie zależało, to Ty byś się teraz męczył nad

wykładem noblowskim” – napisała poetka, gdy sama szykowała się do odebrania nagrody.

BELZEBUB KOCHA SZTUKĘ

Czy nawracające objawy choroby, na którą cierpiał Herbert, miały wpływ na całościową ocenę jego twórczości? Komitet Noblowski na pewno w jakimś stopniu brał również i to pod uwagę. W komentarzach oceniających przyczyny nieprzyznania Nobla poecie ze Lwowa wraca jednak inny wątek: akcja dyskredytacyjna ze strony służb PRL.

Herbert był inwigilowany przez większą część życia. Zbadanie tego, co zebrano na Herberta, dziś jest możliwe tylko w części. Widocznie musiał być traktowany jako ważny obiekt rozpracowania, skoro część akt zaginęła. Jak pisze Joanna Siedlecka w biografii „Pan od poezji”: „Celem rozprawy z nim było przede wszystkim niszczenie go na Zachodzie, gdzie robił karierę sam, a nie z peerelowskiego nadania. Jego teczki są również wyraźnie «zczyszczane» i przetrze-

bione, jak na wieloletnie rozpracowywanie wcale nie największe – liczą «tylko» cztery tomy” (s. 594).

Sam Herbert napisał: „Belzebub kocha sztukę”. Był świadom, że duża część negatywnej opinii na jego temat jest prokurowana przez agencje. Nie było wcale tajemnicą, że cierpi na chorobę afektywną-dwubiegową. Przyjmował leki, odbywał kuracje w szpitalach. Agenci zdobywali dokumentację medyczną i wykorzystywali zawarte w niej informacje w celu zniesławienia poety.

To samo dotyczyło tzw. wybryków alkoholowych. Kiedy np. na przyjęciu w ambasadzie USA w 1974 r. Herbert miał wywołać „międzynarodowy incydent, wznosząc antykomunistyczne okrzyki” (Siedlecka, s. 606), do mocodawców dotarła notatka, że działo się to w oparach alkoholu. Tak jakby bez alkoholu miał inne zdanie o PRL.

Działalność służb mogła przynieść więcej strat wizerunkowych niż prawdziwe lub urojone słabości poety. „To właśnie krążące na Zachodzie

pogłoski, że jest nie tylko prawicowcem, nacionalistą, ale też antysemitą i podczas okupacji uczestniczył w jakichś antysemickich akcjach, odsunęły od niego Alfreda Alvareza, jego tłumacza, wielbiciela i promotora w krajach języka angielskiego. Nagle gwałtownie z nim zerwał i – co się wcześniej nie zdarzało – nie odwiedził podczas swego pobytu w Polsce” – powiedział reżyser Jerzy Zalewski, który był świadkiem rozmowy Herberta z Władimirem Bukowskim (Siedlecka, s. 608). Rozmowa odbyła się w maju 1998 r., a więc niedługo przed śmiercią poety 28 lipca 1998 r.

Życie i twórczość Herberta nie zostały uwieńczyte Noblem. Wyjaśnienie, dlaczego tak się stało, przyjdzie do nas zapewne z latami, gdy kolejne archiwa zostaną otworzone. Ale przesłanie płynące z tej twórczości zostanie w polskiej i światowej kulturze na zawsze.

Autor jest wikariuszem parafii św. Wacława na Gocławku w Warszawie, absolwentem filologii polskiej i teologii

redakcja@idziemy.com.pl

Po wojnie poecie przyszło żyć w kraju, który został urządzone niezgodnie z jego światopoglądem.